

دوفصلنامه «مطالعات تطبیقی قرآن پژوهی»
سال سوم، شماره ششم / پاییز و زمستان ۱۳۹۷؛ ۸۱-۵۵

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن کریم و عهدین

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۸/۵ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۲۸)

داود کمیجانی^۱

روشنک کاظمی مقدم^۲

چکیده

حکم آشامیدنی‌ها در اسلام همانند حکم نخستین در خوراکی‌ها، حلال بودن است. آیات مختلفی از قرآن کریم، به آشامیدنی‌های حلال و پاک، اشاره دارد. در تعدادی از آیات، نوشیدن برخی آشامیدنی‌ها، تحریم و به طور واضح و صریح، نهی شده است؛ یکی از آن موارد، نوشیدن شراب به مقدار کم یا زیاد و مستقیم یا غیر مستقیم است که برابر نص صریح آیات، روایات و نیز به حکم عقل و اجماع، به طور کلی حرام شده است. اکنون پرسش آن است که آیا حکم حرمت آشامیدن شراب، در کتب الهی پیشین نیز وجود دارد؟ مقاله پیش رو، کتاب مقدس؛ عهد قدیم و جدید را واکاوی نموده و با روش توصیفی-تحلیلی، مورد بررسی تطبیقی قرار داده است. نتیجه پژوهش آن است که هرچند کلمات، برای هر دو محصول انگور؛ یعنی شراب تخمیر شده و تخمیر نشده، متفاوت به کار رفته، اما کتاب مقدس از شراب تخمیر شده، نهی کرده، ولی در مرور زمان تفاسیر مختلفی از آن به عمل آمده و در مقام عمل نیز با فراز و نشیب‌هایی همراه شده است.

کلید واژه‌ها: خمر، شراب، حرام، حلال، قرآن، کتاب مقدس.

^۱. استادیار مرکز تخصصی شیعه‌شناسی (امام هادی)، Davood.komijani@gmail.com.

^۲. دانشجوی دکتری؛ نویسنده مسئول، Kazemi.roshanak@yahoo.com.

۱. مقدمه

احکام آشامیدنی‌ها در اسلام، همانند حکم نخستین در خوراکی‌ها، حلال بودن است؛ غیر از آیاتی که بنا بر نهی صریح کلام الهی، حرام بودن برخی نوشیدنی‌ها به وضوح بیان شده است. در آیات مختلفی از قرآن کریم به آشامیدنی‌های حلال و طیب اشاره شده؛ به عنوان مثال در مورد شیر می‌فرماید: «وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ» (یس / ۷۳). هم‌چنین در سوره نحل، آیات ۶۸ و ۶۹ حلال بودن غسل را متذکر می‌شود. از جمله مواردی که در قرآن نجس شمرده شده و شرب آن حرام است «خمر» می‌باشد: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»؛ «إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ» (مائده / ۹۱-۹۰). در کتاب کافی آمده که: «قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: كل مسكر حرام و كل مسكر خمر؛ رسول اکرم (صلى الله عليه وآله وسلم) فرمود: هر مسکری حرام و هر مسکری هم خمر است». (کلینی، ۱۴۰۷: ۴۰۸/۶؛ احسانی، ۱۴۰۵: ۱ / ۲۳۸).

از آن جا که «خمر» آثار زیان بار انسانی و اجتماعی به همراه دارد و باعث زوال عقل آدمی می‌شود، پرداختن به آن در نزد ادیان الهی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و هم‌چنین به دلیل آن‌که خداوند متعال، تشریح احکام الهی را بر عهده دارد و تنها او به مصالح و مفاسد آدمی تا ابد آگاه است؛ لذا به این مهم پرداخته و با بیان حلال و حرام به سودمند و مضر بودن خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها اشاره دارد.

حرام بودن نوشیدن شراب در اسلام استناد عقلی، شرعی و تاریخی دارد و یکی از مسائلی است که از دیرباز مورد توجه مفسران و فقهای شیعه و سنی بوده و هر یک درصدد اثبات حرمت خمر

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن.../ ۵۷

از دیدگاه قرآن و روایات برآمده‌اند. این پژوهش در صدد است تا دیدگاه ادیان آسمانی را در این باره بررسی نماید که آیا دیدگاه ادیان آسمانی در این زمینه مشترک است یا با هم تغایر دارد، و در صورت اشتراک و یا اختلاف، نقاط اشتراک و تمایزشان درباره احکام آشامیدنی‌ها چیست؟ با بررسی اجمالی که در مورد احکام آشامیدنی‌های حلال و حرام در قرآن و عهدین به عمل آمده، به نظر می‌رسد، مطالب مفیدی درباره شراب به طور ضمنی و مجزا، به ویژه در زمینه فقهی به چشم می‌خورد؛ از جمله: در یهود، کتاب "برگزیده‌ای از کتاب مقدس تورات" از آقای یوسف مجتبی کرمانی، که شامل تغذیه، امور کشاورزی و دامداری، آداب غذا خوردن و ... در آیین یهود، در مسیحیت: کتاب "مختصر الأهوت الادبی" و در اسلام "کتاب احکام حیوان در اسلام" و کتاب "مآئده‌های آسمانی" است.

اما پس از جست و جو در میان کتاب‌ها، مقالات و ... در این زمینه، تنها مقاله‌ای تحت عنوان: "نگاهی به احکام پیامبران پیرامون غذای پیروان در سه آیین یکتا پرستی: یهود، ترسایی و اسلام" (دلجانی، ۱۳۷۳)، به چشم می‌خورد. به علاوه، گرچه در زمینه حرام بودن شراب در قرآن و فریقین، مقالاتی به رشته تحریر درآمده، اما تا کنون در این باره کار تطبیقی (چه در قالب کتاب، مقاله و یا پایان نامه) انجام نگرفته است. اما نگارش حاضر به صورت تطبیقی و مبنایی، بر اساس متون کتاب مقدس (عهد قدیم و جدید) و با روش کتابخانه‌ای انجام گرفته و از کتاب فرقه خاصی استفاده نشده است.

امید است با توجه به اهمیت موضوع، ضمن مقایسه تطبیقی و پرداختن به موارد مشابه و اختلاف‌های ادیان، پژوهش حاضر بتواند راهگشا باشد.

۲. مفهوم شناسی

۱.۲. خمر در لغت و اصطلاح

یکی از کلید واژه‌های مهم در پژوهش حاضر، واژه «خمر» می‌باشد که در لغت به معنای سکرآور است که از آب انگور گرفته شده باشد. (مصطفوی، ۱۴۰۲: ۱۲۷/۳). همچنین به معنای پوشاندن است چون عقل را می‌پوشاند و زایل می‌کند. (قرشی، ۱۳۷۷: ۲۹۹/۲؛ الراغب الإصفهانی، ۱۴۱۲: ۲۹۸).

در اصطلاح: «خمر» آب انگور شدت یافته است؛ آب میوه‌ای که کم و زیاد آن سکرآور است. (طوسی، ۱۳۹۰: ۱۶/۴؛ حسینی شاه عبدالعظیمی، ۱۳۶۳: ۳ / ۱۷؛ طبرسی، ۱۳۷۲: ۳۶۹/۳). همچنین کشمش و خرمایی که پخته نشده پاک است، ولی اگر پخته شود به طوری که به یک سوم برسد و غلیان پیدا کرده و شدت یابد ناپاک و بهره شیطان است. (زمخشری محمود، ۱۴۰۷: ۲۶۷/۱) و به آن خمیره گفته می‌شود چون مردم عرب فقط انگور، خرما و جو را خمر می‌شناختند و بعداً مردم انواع متعددی به آن افزودند، تا جایی که امروزه دارای انواع متعددی بر حسب درجه های مستی‌اش است و همه اینها خمر نامیده می‌شود. (طباطبایی، ۱۴۱۷: ۱۹۲ / ۲).

گرچه اهل لغت در معنای خمر دچار اختلاف هستند و بالطبع این اختلاف نیز در آثار مفسران و فقها دیده می‌شود، اما اکثر فقها، آن را به همان معنای مشهور گرفته‌اند تا شامل همه مسکرات شود. از این رو این اختلاف معنا، تأثیری در احکام صادره از سوی فقها مبنی بر حرمت خمر به لحاظ مست کننده بودن آن ندارد.

۲.۲. سکر در لغت و اصطلاح

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن.../ ۵۹

معنای فرعی که برای واژه خمر مورد استفاده قرار می‌گیرد، «سکر» است که در لغت به معنی مستی است. (قرشی، ۱۳۷۷، ۲۸۱/۳). سکر، حالتی را گویند که عارض بر انسان و عقل او می‌شود و بیش‌تر در معنای شراب مورد استفاده قرار می‌گیرد، در حالی که غضب و شهوت به همراه می‌آورد. (الراغب الإصفهانی، ۱۴۱۲: ۱۴۶).

در اصطلاح با توجه به آیه ۶۷ سوره نحل برای «سکر» دو معنا می‌توان در نظر گرفت: اول، به معنای خمر؛ و دوم، به معنای نبیذ است. همان آب انگور، کشمش و خرما، هنگامی که طبخ شود تا به یک سوم برسد و سپس آن را رها می‌کنند تا شدت پیدا کند. طریحی می‌گوید لازم است، آیه سکر دلالت بر حلال داشته باشد؛ زیرا خداوند آن را در جایگاه نعمت‌ها و منت نهادن بیان فرموده و با ذکر حدیثی می‌گوید در حدیث، خمر، حرام اعلام شده است و این مطلب مشخص می‌کند که سکر چیزی غیر از خمر است. (طریحی، ۱۴۲۰: ۲۳۵/۲۰). به باور مفسران و لغت‌شناسان، مراد از سکر هر شراب مسکری است، خواه خمر و یا غیر خمر باشد؛ زیرا آیه تنها حکایت از عادات مردم دارد که از میوه‌های خرما و انگور شراب مسکر می‌گرفتند. (مغنیه محمد جواد، ۱۴۲۴: ۵۲۸/۴). هم‌چنین از انگور چیزی می‌گیرند که سکرآور است و شراب هر چیزی است که مانند خمر مست‌کننده باشد. (طبرسی، ۱۳۷۲: ۵۷۲/۶؛ قرشی، ۱۳۷۷: ۴۶۲/۵؛ طنطاوی، بی تا). به نظر می‌رسد که اهل لغت، مفسران و فقها در مورد کلمه سکر، متفق بر همان حالت مستی و سکرآور بودنش هستند. علاوه بر آن که فقها، اطلاق واژه خمر را در مورد کلمه سکر که همانند آن است معطوف نموده‌اند. معمولاً در بیانات و احکام خود نیز، همراه خمر واژه سکر را به کار برده‌اند و نوشیدن مسکرات را به مقدار کم و زیاد آن حرام دانسته و آن را موجب حد شرعی می‌دانند. (فقه الصادق علیه‌السلام، بی تا: ۳۸۸-۳۸۷).

۳.۲. شراب در عهدین

پس از بررسی واژه خمر و مسکر در قرآن، اینک به بررسی واژه «شراب» در دو دوره عهد عتیق و عهد جدید پرداخته می‌شود. بهترین منبعی که در این زمینه ما را یاری می‌نماید کتاب «دائرة المعارف کتاب مقدس» است که به طور مفصل به بررسی واژگانی که معنای شراب از آن‌ها استنباط می‌شود، پرداخته است. مسلماً بررسی چنین واژگانی ما را در رسیدن به هدف نهایی که همان استنباط حکم مشرعه الهی است یاری خواهد کرد.

۲.۳.۱. واژه های عبری شراب

به طور کلی در کتاب مقدس از سه لغت عبری برای ترجمه کلمه شراب استفاده شده است.

۱. واژه "Yayin" یک اصطلاح عمومی بوده که ۱۴۱ بار در عهد عتیق برای اشاره به انواع مختلف شراب تخمیر شده یا نشده استفاده گردیده است. (اعداد ۵ : ۱۸)

الف) از یک سو، لغت "Yayin" برای همه نوع عصاره انگور تخمیر شده به کار رفته است. (پیدایش، ۹ : ۲۱-۲۰؛ پیدایش، ۱۹ : ۳۳-۳۲؛ اول سموئیل، ۲۵ : ۳۶-۳۷؛ امثال، ۲۳ : ۳۱-۳۰)

ب) از سوی دیگر، لغت "Yayin" برای عصاره شیرین و تخمیر نشده انگور به کار رفته است. این لغت می‌تواند به آب میوه تازه انگور که از فشردن آن به دست می‌آید اشاره داشته باشد. (اشعیا، ۱۶ : ۱۰؛ ارمیا، ۴۸ : ۳۳؛ ارمیا، ۴۰ : ۱۰ و ۱۲).

۲. لغت عبری دیگر "Tirosh" می‌باشد که به معنای "شراب تازه" یا "حصاد شراب" است. این لغت، ۳۸ مرتبه در عهد عتیق به کار رفته و هرگز به شراب تخمیر شده اشاره نداشته، بلکه بر عکس همیشه برای محصول تخمیر نشده انگور به کار رفته است (اشعیا، ۶۵ : ۸)، و یا آب انگور تازه که از فشردن حصاد انگور به دست می‌آید. (تثنیه، ۱۱ : ۱۴؛ امثال، ۳ : ۱۰؛ یوئیل، ۲ : ۲۴).

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن... / ۶۱

۳. واژه "Shekar" که معمولاً مسکرات (در انگلیسی دو لغت به کار رفته Beer در اول سموئیل ۱ : ۱۵ و Drink Fermented در اعداد ۶ : ۳) ترجمه شده، ۲۳ بار در عهد عتیق و اغلب در همان زمینه استفاده گردیده است. بعضی از محققین کتاب مقدس معتقد هستند که در بیشتر موارد به "نوشیدنی تخمیر شده" که از شیرۀ خرما، انار و سیب تهیه می‌گردیدند، اشاره می‌کند.

۲.۳.۲. شراب در دوران عهد جدید

کلمات زیر از متداول‌ترین لغاتی است که در کتاب مقدس برای شراب به کار برده شده است. لغت یونانی که برای "شراب" در لوقا ۷ : ۳۳ به کار رفته "oinos" می‌باشد که می‌تواند به دو نوع کاملاً متمایز عصارۀ انگور اشاره کند:

الف) عصارۀ تخمیر نشده انگور؛ ب) عصارۀ تخمیر شده انگور یا شرابی که باعث مستی می‌گردد. این موضوع با توجه به مطالب زیر تأیید می‌گردد.

۱. در دوران قبل از مسیحیت و دوران کلیسای اولیه، نویسندگان مذهبی و غیر مذهبی لغت یونانی "oinos" را برای عصارۀ تازه انگور به کار برده‌اند.

الف) "oinos" به طور معمولی برای ترجمۀ لغت "Yayin" استفاده شده است. "Yayin" یک اصطلاح کلی است که اشاره به هر نوع آب انگور یعنی تخمیر شده و تخمیر نشده می‌کند. از یک طرف "Yayin" در مورد تمام انواع آب انگوز تخمیر شده به کار رفته است (اول سموئیل، ۲۵ : ۳۶ - ۳۷؛ امثال، ۲۳ : ۳۰ - ۳۱)، از طرف دیگر "Yayin" در مورد تمام انواع آب انگور شیرین و تخمیر نشده نیز به کار رفته است (اشعیا، ۱۶ : ۱۰؛ مراثی ارمیا، ۲ : ۱۲).

ب) "oinos" در ۳۶ مورد از ۳۸ کاربرد لغت Tirosh (که به معنی "شراب تازه" یا "شراب حصاد" است) برای ترجمۀ لغت فوق به یونانی استفاده شده است. Tirosh می‌تواند به میوه تخمیر نشده انگور، خوشۀ انگور و یا آب انگور تازه شیرین و تخمیر نشده اشاره کند.

۲. بررسی قسمت‌های مختلف عهد جدید نشان می‌دهد که لغت *oinos* می‌تواند به معنای شراب تخمیر شده یا نشده باشد. (مکاشفه، ۶:۶). بنابراین، برای ایمان داران در دوران رسولان لغت "شراب" (*oinos*) کلمه‌ای بود که می‌توانست برای هر دو محصول متفاوت انگور یعنی شراب تخمیر شده و تخمیر نشده به کار رود. (علیایی و دیگران، ۱۳۸۱).

با چنین بحث گسترده‌ای پیرامون واژه شراب، می‌توان گفت پرداختن به چنین مهمی می‌تواند بیانگر برداشت‌ها و تفاوت‌هایی باشد که در میان کتب آسمانی به چشم می‌خورد. آن‌گونه که از واژگان مختلف شراب برداشت می‌شود، موارد حلال مورد اشاره در کتب مقدس همان شراب تخمیر نشده بوده و کتاب مقدس از شراب تخمیر شده نهی نموده است.

۳. حکم شرابخواری در قرآن

حکم شرابخواری در آیات قرآن یک سیر تدریجی دارد. پدیده شرابخواری به عنوان یک عادت و پدیده زشت در جامعه عرب جاهلی ریشه دوانده و به عنوان معضل اجتماعی مطرح بود. اعراب با شراب خو گرفته و نوشیدن آن جزئی از زندگی روزمره آن‌ها شده بود، به حدی که کنار گذاشتن آن برایشان غیر ممکن بود؛ لذا خداوند در مورد مسأله شراب از ابتدا به تعیین حکم و حدود شرعی آن نپرداخته، بلکه آن را به عنوان یک آسیب اجتماعی جدی واکاوی نموده و برای تحریم آن در جامعه به تدریج گام برداشته؛ به گونه‌ای که ابتدا ذهن‌ها را آماده‌سازی نموده و در نهایت از اهرم ایمان استفاده کرده است؛ لذا بحث تحریم شراب، یک سیر تدریجی داشت تا مردم به فقدان آن در زندگیشان عادت کرده و با تمسک به تقوای الهی زندگی سالمی را برای خود برگزیده و از پلیدی‌ها و ناپاکی‌ها به دور باشند؛ چرا که اگر حکیم دانا چنین نمی‌کرد، هدف

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن.../ ۶۳

از بین می‌رفت و مردم مخالفت نموده و در برابر آن جبهه می‌گرفتند. به همین جهت خداوند در چهار مرحله حرمت خمر را برای مردم تبیین فرمود:

مرحله اول: در آیه: «وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ؛ و از میوه‌های درختان خرما و انگور مایعاتی مستی‌آور (ناپاک) و نیز روزی نیکو و پاک برمی‌گیرید، حقا که در این نشانه‌ای است برای گروهی که عقل خود را به کار می‌برند» (نحل / ۶۷)، خداوند تنها به نام مسکرات اشاره فرموده و آن را در مقابل رزق حسن قرار داده، بدون آن که به حکم آن اشاره‌ای نماید. در این آیه پروردگار متعال تنها توجه انسان را برای درک اهمیت مطلب به عقل و خرد که امری بس مهم برای فهم امور است جلب نموده و آن را درگیر می‌نماید تا به واسطه این قوه الهی، تشخیص و تمیز رزق حسن را از مسکرات بدهد.

مرحله دوم: در گام بعدی خداوند متعال تنها مساله گناه بودن شراب را بیان می‌فرماید: «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَ الْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَ مَنَافِعٌ لِلنَّاسِ وَ إِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَ يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ؛ در باره شراب و قمار، از تو می‌پرسند، بگو: «در آن دو، گناهی بزرگ و سودهایی برای مردم است، و [لی] گناهشان از سودشان بزرگتر است.» و از تو می‌پرسند: «چه چیزی انفاق کنند؟» بگو: «ما زاد [بر نیازمندی خود] را.» این گونه، خداوند آیات [خود را] برای شما روشن می‌گرداند، باشد که در [کار] دنیا و آخرت بیندیشید» (بقره / ۲۱۹) و اشاره به این دارد که اگر مواد سکرآور منفعت‌هایی نیز داشته باشد، ضرر آن بیش از سودش خواهد بود. حکیم متعال، در این آیه نیز با لحنی آرام مردم را از مسکرات آگاه ساخته بدون آن که جنبه سرزنش و ملامتی را مد نظر داشته باشد. نکته قابل تأمل آن‌که در اولین مرحله،

خالق یکتا عقل آدمی را در این رابطه به کار می‌گیرد و در مرحله بعد فکر او را به چالش می‌کشانند. عقل و فکر دو موهبتی است که خداوند از آن در مسأله مسکرات نام می‌برد؛ یعنی در این دو مرحله خداوند صرفاً به جنبه تربیتی موضوع می‌نگرد؛ چرا که رشد عقل و فکر دو عامل مهم در تربیت انسان به شمار می‌رود.

مرحله سوم: در گام سوم خداوند متعال خمر را به عنوان پلیدی و کاری شیطانی معرفی می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، شراب و قمار و بت‌ها و تیرهای قرعه پلیدند [و] از عمل شیطانند. پس، از آن‌ها دوری گزینید، باشد که رستگار شوید» (نساء / ۴۳) و راه رستگاری را، دوری از آن بیان می‌نماید. در این آیه نیز خداوند حکیم از باب تربیتی مسأله را بیان فرموده است؛ چرا که پس از دعوت به اجتناب از منکر راه صحیح را نیز به مخاطب نشان داده و نتیجه چنین اقدامی را رستگاری انسان معرفی می‌نماید.

مرحله چهارم: در گام آخر شارع مقدس با لحنی قاطع و به دور از ابهامات خمر را تحریم نموده: «إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنتُمْ مُنْتَهُونَ؛ همانا شیطان می‌خواهد با شراب و قمار، میان شما دشمنی و کینه ایجاد کند و شما را از یاد خدا و از نماز باز دارد. پس آیا شما دست برمی‌دارید؟» (مائده / ۹۱) و به آثار و پیامدهایش از جمله: دشمنی و کینه‌توزی و بازماندن از یاد خدا و نماز اشاره می‌کند. خداوند علیم علاوه بر حکم تکلیفی که در این آیه بدان اشاره فرموده، باز هم جنبه تربیتی را در کنار آن لحاظ نموده؛ چرا که خوردن مسکرات علاوه بر آثار فردی که بر روی انسان باقی

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن.../ ۶۵

می‌گذارد، آثار مخرب اجتماعی نیز دارد که کم‌توجهی و بی‌توجهی به آن می‌تواند موجب اضمحلال و فروپاشی جامعه‌ای گردد.

در بیان شان نزول آیات ۹۰ و ۹۱ انفال آمده: عده‌ای از پیامبر خدا خواستند تا حکم قطعی خمر را بر آنان مشخص نماید و این آیات نازل گردید. در روایت دیگری نیز چنین آمده که: فردی از اندوخته مالش که از راه خرید و فروش شراب به دست آمده از پیامبر سوال کرد و ایشان فرمودند: حتی اگر این مال در راه خدا صرف شود ذره‌ای ارزش ندارد و این آیات در تصدیق کلام پیامبر نازل شده است. (ذکاوتی قراگزلو، ۱۳۸۳: ۱۱۱).

همچنین آمده است: آیه «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ...» در پاسخ به عمر بن خطاب، معاذ بن جبل و عده‌ای از انصار نازل شد که نزد پیغمبر (ص) آمدند و گفتند: درباره شراب و قمار فتوایی بده، که تباه کننده مال و خرد است. (ذکاوتی قراگزلو علیرضا ۱۳۸۳: ۴۱؛ طبرسی، ۱۳۷۲: ۳/۳۷۲ و مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۷۷/۵).

۴. دیدگاه مفسران در مورد نوشیدن شراب

مفسران به طور صریح، حکم حرمت شراب را در نوشته‌های خود بیان نموده‌اند: علامه طباطبایی ذیل آیات مائده/۹۱-۹۰ «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ* إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ؟ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، شراب، قمار، بت‌ها و ازلام همه پلیدند و از اعمال شیطان می‌باشند. از آنها دوری کنید تا رستگار شوید* بطور قطع شیطان می‌خواهد در میان شما بوسیله شراب و قمار، کینه و

دشمنی ایجاد کند و شما را از ذکر خدا و نماز باز دارد. آیا شما (با وجود این همه فساد) از آن دوری خواهید کرد؟» می‌فرماید: آیه در بردارنده چند نکته است: ۱. آیه با «إنما» که از ادوات تاکید است، آغاز شده است؛ ۲. «خمر» در آیه رجس نامیده شده؛ ۳. نوشیدن خمر به عمل شیطان نسبت داده شده است؛ ۴. فعل امر تصریح بر دوری نمودن از خمر دارد؛ ۵. رستگاری و فلاح در دوری جستن از آن است؛ ۶. مفاسدی را که از نوشیدن شراب حاصل می‌شود، بیان نموده است؛ ۷. امر به اطاعت از خدا و رسولش نموده و از مخالفت وی نهی کرده است. (طباطبایی، ۱۴۱۷: ۱۱۷/۶).

در مجمع‌البیان، در تفسیر آیه ۹۰ سوره مبارکه مائده آمده که آیه دلالت بر تحریم دارد و در تحریم آن چهار وجه قابل بررسی است: ۱- خداوند سبجان خمر را با رجس توصیف فرموده و رجس نیز نجس است و هر نجسی هم بدون اختلاف حرام است؛ ۲- نسبت دادن خمر به عمل شیطان است که موجب تحریم خمر می‌شود؛ ۳- این که خداوند در آیه امر به اجتناب از خمر نموده و امر نیز ایجاب آن را اقتضاء می‌کند؛ ۴- پیروزی و رستگاری را در اجتناب از نوشیدن خمر قرار داده است. (طبرسی، ۱۳۷۲: ۳/۳۷۰).

بنابر نظر صاحب تفسیر اطيّب‌البیان در تفسیر آیه ۲۱۹ سوره بقره، حرمت خمر از ضروریات دین اسلام و مطابق با اخبار، حرمت خمر در ادیان گذشته وارد است، سپس با استناد به ادله اربعه به اثبات حرمت خمر پرداخته و می‌گوید: «آیات و روایات در این زمینه به حد تواتر وجود دارد، علاوه بر اجماع علما، حکم عقل نیز در این زمینه بر حرمت خمر دخالت دارد.» (طیب، ۱۳۷۸: ۲/۴۲۶). همچنین در آیات ۹۳ و ۹۴ مائده، به حرمت خمر در اخبار، به طور تواتر و اجماع علماء اسلام اشاره کرده است. (طیب، ۱۳۷۸: ۲/۴۲۷-۴۲۶).

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن.../ ۶۷

محمد جواد مغنیه نیز، به تدریجی بودن بیان تحریم شراب توسط خداوند بر اساس تنزیل آیات اشاره نموده و می‌گوید: در آیه «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ؛ از تو درباره شراب و قمار می‌پرسند: بگو، در آن‌ها گناهی بزرگی وجود دارد و منافع (مادی) نیز برای مردم در بر دارند ولی گناه آن‌ها از نفعشان بزرگ‌تر و بیشتر است و از تو می‌پرسند که چه انفاق کنند؟ بگو، عفو و بخشش. بدینسان خدا آیات خود را برای شما بیان می‌کند که شما درست اندیشه کنید.» (بقره/ ۲۱۹) گرچه صراحتاً دلالت بر تحریم خمر ندارد، اما به التزام، دلالت بر حرمت می‌نماید؛ زیرا بر اساس قاعده‌ی دفع مفسده، اولی از جلب مصلحت است و طبق قاعده، اهم بر مهم مقدم می‌شود. در آیه (اعراف/ ۳۲) نیز این آیه را عطف بر آیه ۲۱۹ بقره نموده و بین دو آیه جمع می‌گردد که در این صورت کلام واحدی مبتنی بر تحریم شراب به دست می‌آید که این صریح و قطعی است و چنین نتیجه گرفته می‌شود که خمر گناه است، و هر گناهی حرام است؛ پس خمر حرام است. سپس، این دو آیه وقتی به دو آیه ۹۰ و ۹۱ سوره مائده اضافه می‌گردد، از فعل امر «اجتنبوه»، امر به اجتناب نمودن فهمیده می‌شود و فعل امر دلالت بر وجوب دارد و عبارت «فهل انتم منتهون» ظهور در نهی دارد و نهی هم دلالت بر تحریم دارد. آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ» (نساء/ ۴۳)، نیز قبل از آیه سوره مائده که با شدت بیشتری بیان شده و شراب را تحریم نموده، بیان شده و علت آن می‌تواند تدریج در بیان علت تحریم باشد و این که خداوند فرموده در نماز با حالت مستی نیستید، هیچ دلالتی بر حلیت خمر در غیر حالت نماز ندارد. (مغنیه، ۱۴۲۴: ۱/ ۳۲۹-۳۲۸).

۵. بررسی ادعای نسخ آیات تحریم

مسئله اصلی دیگر در رابطه با آیات تحریم خمر، این است که برخی ادعا نموده‌اند این آیات جزء آیات منسوخه است؛ به همین جهت اکثر مفسران قائل به عدم نسخ این آیات بوده و در صدد اثبات سخن خویش برآمدند.

علامه طباطبائی، آیه ۹۲ سوره بقره را دلالتی بر مباح بودن، تشویق به استفاده شراب یا سرزنش استفاده از شراب نمی‌داند، بلکه می‌فرماید تنها هدف آیه، شمارش منافی است که مردم از درختان خرما و انگور بهره می‌برند. دلیل مطلب هم آن است که آیه مکی است و مشرکان را مورد خطاب قرار داده و در واقع آیه حکم تکلیفی را بیان نمی‌کند تا بتوان گفت با آیه ۹۰ مائده نسخ شده است. همچنین علامه معتقد است تحریم خمر در مدینه و قبل از هجرت بوده است؛ زیرا تحریم خمر در سوره اعراف بیان شده که قطعاً قبل از سوره نحل نازل شده و در دو سوره بقره و نساء هم تحریم صورت گرفته است که قبل از سوره مائده بوده و سوره مائده برای کسانی نازل شد که از حکم تکلیفی حرمت تخلف می‌نمودند. سپس علامه به انتقاد از کسانی می‌پردازد که واژه «سکر» را به معنای سرکه گرفته‌اند؛ چرا که معتقد است خداوند به عنوان بلیغ‌ترین متکلم واژه "خل" را رها نمی‌کند و سکر را جایگزین آن نماید. (طباطبائی، ۱۴۱۷: ۲۹۱/۱۲-۲۹۰؛ طبرسی، ۱۳۷۲).

صاحب تفسیر اثنا عشری در اثبات تحریم شراب از دیدگاه اسلام از دیدگاه دیگری نگریسته و حرمت آن را با استناد به ادله اربعه شیعه به اثبات می‌رساند. وی می‌گوید: تمامی صحابه، علما، حکما، دانشمندان و عقلا از متقدمین و متاخرین اتفاق نظر بر حرمت مسکرات دارند و مسکر را عامل مهمی در فساد اخلاق دانسته و به همین خاطر استفاده آن را بکلی ممنوع کرده‌اند.

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن.../ ۶۹

از سوی دیگر، عقل هر خردمندی حکم به نهی از خمر و مسکرات می‌نماید. عقل، به عنوان اشرف مخلوقات است که آدمی به واسطه آن از حیوان ممتاز گردیده و راه خیر و سعادت وی را تشخیص می‌دهد و هر چه مخالف با عقل باشد حرام است. (حسینی شاه عبد العظیمی، ۱۳۶۳: ۱۷۱/۳).

۶. دیدگاه فقهای اسلامی در باره شرابخواری

فقها در کتب فقهی خود، ضمن برشمردن علت تحریم خمر با بیان دلایلی به اثبات آن پرداخته‌اند: مقدس اردبیلی در بیان حکم خمر می‌نویسد: آیه ۹۰ سوره مائده دلالت بر تحریم سایر موارد وابسته به خمر از نوشیدن، خرید، فروش و استعمال در تمامی وجوه آن دارد و آن هیچ دلالتی بر نجاست خمر ندارد. (مقدس اردبیلی، بی تا: ۴۱).

بنا بر نظر جصاص: آیه ۴۳ سوره مبارکه نساء، دلالت بر تحریم خمر بنا بر دو وجه دارد: وجه اول این‌که، کلمه «رجس» که در آیه آمده، اسمی است که در شرع اجتناب از آن لازم است و اسم رجس بر چیز آلوده نجس دلالت دارد. وجه دیگر، کلمه "فاجتنبوه" است که فعل امر است و امر هم اقتضای ایجاب دارد. (جصاص، ۱۴۰۵: ۱۲۲/۴؛ حسینی روحانی قمی، ۱۴۱۲: ۳۸۷/۴).
فاضل مقداد نیز در مورد حکم خمر چنین می‌گوید: ۱- هر مسکری، حکمش حکم خمر در نجاست است؛ زیرا آن خمر است، پس هر خمیری نجس است. این کبرای قضیه است که مقدم شده و اما صغرای این قضیه این است که خمر، خمر نامیده شده؛ زیرا عقل را مخمور می‌کند یعنی آن را پنهان می‌کند؛ پس هر آنچه را که با این معنا مساوی باشد در اسم مساوی است. ۲-

عصیر بعد از غلیان پیدا کردن و قوام آمدنش بنا بر اجماع نزد فقهای شیعه حرام است. ۳- فقع
نیز چون خمر محسوب می شود حرام است. (فاضل مقداد، ۱/۱۴۱۵: ۵۳-۵۲)
همچنین صاحب شرایع نیز علت حرمت شراب را چنین بیان می نماید: فشرده انگور هرگاه
بجوشد، حرام می شود؛ حال فرقی نمی کند که خود به خود بجوشد و یا با آتش به جوش آید
و حلال نیست تا این که دو سوم آن از بین برود یا تبدیل به سرکه شود و همین حکم را دارد
آنچه که با آن و یا یکی از آنها مختلط شود و یا از مایعات در آن ریخته شود. (محقق حلی،
۱۴۰۸: ۱۷۷/۳؛ محقق سبزواری، ۱۳۸۱: ۵۹۵/۲).

۷. حکم نوشیدن شراب در روایات اسلامی

روایات اسلامی در خصوص شرابخواری، همپای آیات در بیان تحریم حکم خمر بوده و حرمت
آن را بیان می نماید که به بررسی روایاتی چند در این زمینه پرداخته می شود:
حرمت شراب تا حدی است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) افرادی را که بر سر
سفره ای بنشینند که شراب در آن بنوشند، لعن می کند (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۲۳۳/۲۴؛ مجلسی،
۱۴۰۴: ۶۹/۲۲) و می فرمایند: «کلُّ شرابٍ أَسکرٌ فَهُوَ حَرَامٌ» (احسائی، ۱۴۰۵: ۳/۵۶۲). ایشان هم
چنین در توجه دادن مردم به تهیه شراب از چند ماده خوراکی فرموده اند: «ای مردم از انگور،
کشمش، خرما و جو شراب تهیه می شود شما را از هر ماده سکر آوری نهی می کنم.» (مجلسی،
۱۴۱۰: ۱۷۶/۱۷۰) و امام علی (ع) می فرمایند: خداوند شراب و می گساری را برای سلامت عقل
حرام کرد. (عاملی، ۱۴۰۹: ۲۷۱/۱۷).

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن... / ۷۱

امام رضا علیه السلام فرمودند: «هر ماده سکر آوری حرام است و هر خمیری حرام است و ففعا حرام است.» (کلینی، ۱۴۰۷: ۴۲۴/۶؛ طوسی، ۱۳۹۰: ۴/۹۵). از ابی عبدالله (ع) روایت شده که فرمود: «هر عصیری که آتش به آن برسد، حرام است تا این که دو سوم آن از بین برود و یک سومش باقی بماند.» (کلینی، ۱۴۰۷: ۴۱۹/۶؛ مجلسی، ۱۴۰۴: ۲۲/۲۸۲).

نتیجه آن که، حرمت استفاده از مسکر مورد پذیرش اهل اسلام است و قرآن کریم آن را سرزنش نموده و به اجتناب از آن دستور داده، اما در بقیه ی مسکرات، پیوست آن به خمر در حرمت، از فرمایش پیامبر «کلُّ شرابٍ أَسکر فَهوَ حرامٌ» ظاهر می گردد. (خوانساری، ۱۳۸۹: ۱۷۲).

۸- حکم نوشیدن شراب (Yayin, Shekar) در عهد قدیم

در آیات متعددی از عهد عتیق به کلمه شراب اشاره شده و از آن به عنوان مایع زیانبار یاد شده است و استفاده از Yayin, Shekar به عنوان شراب تخمیر شده، مورد سرزنش قرار گرفته؛ به طوری که خوردن آن ممنوع شده است. در برخی قسمت‌ها نیز از علل تحریم خمر در آیین یهود سخن به میان آمده است:

(۱) در کتاب مقدس اولین قسمتی که تأثیرات مخرب و زیان بار شراب مست کننده شرح داده شده، در داستان زندگی نوح است. (پیدایش ۱۹: ۳۱ - ۳۸).

(۲) به دلیل خاصیت فاسدکننده و مخربی که در نوشیدنی‌های الکلی وجود دارد، خدا به تمام کاهنین قوم یهود فرمان داده بود که در زمان خدمت خود از نوشیدن شراب و سایر مسکوکات پرهیز کنند. خدا خیلی جدی بر این فرمان خود تأکید داشت و مجازات کاهنی که از این قانون سرپیچی کند، مرگ بود. (لاویان ۱۰: ۹ - ۱۱).

۳) خداوند همچنین از طریق قوانینی که برای نذیره‌ها وضع کرد، اراده و نظر خود را درباره شراب و مسکرات آشکار می‌کند. تمام اشخاصی که خود را برای خداوند تخصیص (نذر خاص یا نذر نذیره) (اعداد ۶ : ۳) کنند می‌باید از شراب و مسکرات پرهیز نمایند.

۴) حکمتی که خدا به سلیمان پادشاه بخشیده بود، باعث شد تا او چنین بگوید: "شراب استهزا می‌کند و مسکرات، عربده می‌آورد و هر که به آن فریفته شود، حکیم نیست." (امثال سلیمان، ۲۰: ۱) نوشیدنی‌های الکلی ممکن است باعث شوند که شخص قوانین خدا را تمسخر کند و کنترل خود را بر گناه و فساد اخلاقی از دست بدهد.

۵) بالاخره، کتاب مقدس با صراحت بیان می‌کند که برای دوری از مصیبت و غم و پیروی از اراده خدا، عادلان نباید هرگز مشتاق شراب تخمیر شده باشند، چرا که باعث مستی و می‌گساری می‌گردد. (امثال سلیمان ۲۳ : ۲۹ - ۳۵؛ علیایی و دیگران، ۱۳۸۱: ۶۳۲).

همچنین در کتاب اشعیا، از نوشیدن شراب و یا زیاده روی در آن نهی شده و از آن به عنوان عامل گمراهی یاد کرده است: «وای بر آنان که صبح زود برمی‌خیزند تا در پی مسکرات بروند و شب دیر می‌نشینند تا شراب ایشان را گرم نمایند...» (اشعیا ۵ : ۱۱ - ۲۲) و در بخشی دیگر آمده: «اما این‌ها نیز از شراب گمراه و از مسکرات سرگشته شده‌اند. هم کاهن و هم نبی از مسکرات گمراه شده‌اند و از شراب بلعیده گردیده‌اند. از مسکرات سرگشته شده‌اند و در رویا گمراه گردیده‌اند و در داوری مبهوت گشته‌اند.» (اشعیا ۲۸ : ۷).

یکی از روزهایی که برای یهودیان اهمیت دارد و در آن شراب می‌نوشند، اعیادشان است که افراد خانواده دور هم جمع شده و دعا می‌خوانند از جمله روز شنبه است: «در این روز افراد خانواده دسته جمعی غذا می‌خورند و طی آن، بزرگ خانواده، جام شرابی بر دست می‌گیرد و با

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن.../۷۳

خواندن دعا، آن را متبرک می کند و افراد خانواده از آن می نوشند.» (توفیقی، ۱۳۸۴: ۱۱۳).
گرچه شراب در دین یهود حلال است، اما مستی که بر اثر نوشیدن آن حاصل می شود، حرام است؛ خواه این مستی بر اثر مقدار کم و یا مقدار زیاد باشد، ملاک در نوشیدن این مایع ایجاد حالت سکر آور آن است. علاوه بر مطالب فوق، باید یادآور شد در کیش یهود در مواردی و برای افراد خاصی، استفاده از مشروبات الکلی به هر نوعی، چه میزان کم و چه زیاد، به طور کلی حرام است.

اول: کسانی که برای خدا نذیره می شوند؛ دوم: کاهنان که جایز نبودند هنگام عبادت یا ورود به خانه خدا، جهت انجام پرستش و به جای آوردن قربانی ها مشروب یا مسکری بنوشند؛ سوم: شرکت کنندگان در نماز جماعت (کرمانی، ۱۳۶۱: ۱۴۳)؛ چهارم: قضات. در آیین یهود هر فردی که می خواهد قضاوت نماید، استفاده از شراب در داوری گر چه به میزان بسیار کم ممنوع می باشد.

۹- حکم نوشیدن شراب (Oinos) در عهد جدید

کتب تاریخی حکایت از این دارد که مسیحیت در زمان حضرت عیسی (ع) سبک و سیاق دین موسی را داشته است. اجتماع اولیه مسیحی همانند یک جامعه یهودی به نظر می رسیده و تمام مراسم عبادی آنان همانند یهودیان برگزار می شده است. (جان ر هینلز، ۱۳۸۵: ۱ / ۱۵۱). حضرت عیسی (ع) نیز خود به قوانین تورات پایبند بوده و به سنت های آن به طور دقیق عمل می کرده است. (دلیجانی، ۱۳۷۳). مهم ترین شاهد بر این ادعا، فرموده حضرت عیسی (ع) در انجیل متی است. (متی ۵: ۱۷).

گر چه آن حضرت، در پاره‌ای موارد احکام تورات را نسخ کرد، اما یکی از دلایل ما بر این که حضرت عیسی (ع) مجری دستورات تورات بوده، به جای آوردن عید پسخ است که در انجیل از آن به عنوان آخرین شام حضرت عیسی با شاگردانش یاد شده است. (لوقا ۲۲ : ۷ - ۱۵؛ مرقس ۱۴ : ۱۲ - ۱۷؛ اول قرنتینیان ۱۱ : ۲۳ - ۲۵). هر چند حضرت عیسی (ع) با فرقه فریسیان اختلافات و نزاع‌هایی داشته است، اما به آن معنا نیست که حضرت عیسی (ع) شریعت موسی را قبول نداشته باشد. (متی ۲۳ : ۱ - ۳).

دومین برهه از زمان مسیحیت به پولس اختصاص یافته است. پولس در آئین مسیحیت، نقش و جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است. پولس پس از مأموریت خود، تحولات بنیادینی در آئین مسیحیت ایجاد کرد. وی اعتقاد به شریعت نداشت و برای همین با مسیحیان یهودی نژاد اختلافاتی در زمینه شریعت داشت. یکی از دلایل اختلاف شریعت گراها با تعالیم پولس را می‌توان اعتقاد وی به آزادی از قید شریعت ذکر کرد. پولس با این شیوه توانست افراد زیادی را به سوی خود جلب کند. (اول قرنتینیان ۸ : ۸). پولس شروع به دادن احکام جدیدی در آئین مسیحیت برای نوکیشان می‌کند. (رومیان ۱۴ : ۱۴؛ رومیان ۱۴ : ۲ - ۴ و رومیان ۱۴ : ۶).

جان بی‌ناس می‌نویسد: بر پولس روشن شد که برای مرد مؤمن ضرورت ندارد که دائماً به دستورهای رسمی و قوانین دینی رجوع کرده، حلال و حرام را از روی آن‌ها تشخیص دهد. پس به یقین دانست که رعایت حلال و حرام در طعام و شراب ضرورت نخواهد داشت و افراد بشری را به نجس و طاهر نباید تقسیم کرد. (جان بی‌ناس، ۱۳۸۰: ۶۱۶). تا جایی که پولس، تیموتاؤس را به نوشیدن شراب تشویق می‌کند: «دیگر فقط آشامنده آب نباش، بلکه به جهت شکمت و ضعف‌های بسیار خود شرابی کم، میل فرما.» (اول تیموتاؤس، ۵ : ۲۳).

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن.../ ۷۵

به علت وجود چنین عقایدی است که برخی از شاگردان، حواریان و اطرافیان حضرت عیسی (ع)؛ از جمله یعقوب با پولس مخالفت می‌کردند. «شاید بتوان گفت: تنها نوشته از عهد جدید که تعالیم پولس را به صراحت رد می‌کند، رسالهٔ یعقوب است.» (سلیمانی اردستانی، ۱۳۸۱: ۷۹). چگونه است که حضرت عیسی (ع) در اناجیل به شرابخواری مشهود است در حالی که در کتاب لوقا، یحییای پیامبر از خوردن شراب پرهیز می‌کند؟ «یحییی تعمید دهنده آمد که نه نان می‌خورد و نه شراب می‌آشامید. ...» (لوقا ۷: ۳۴-۳۱).

جای شگفت است خداوندی که در آئین یهود بر حلال و حرام خوراکی‌ها اشاره دارد و حضرت عیسی مسیح نیز بر آن سخت پای‌بند بوده، در دورهٔ پولس به یک‌باره تغییر موضع داده و اعتقاد دیگری پیدا می‌کند و در آئین بعد (اسلام) دوباره حلال و حرام خوراکی‌ها برای او مهم می‌شود. از سوی دیگر، داده‌های پزشکی و علوم تغذیه، امروزه بر ضررهای بسیاری از خوراکی‌ها و آشامیدنی‌های حرام، دلالت دارد. (اکبری، ۱۳۸۶: ۲۷-۲۲).

حتی پولس، دست به نوآوری جدیدی در دین مسیحیت می‌زند و در بخش‌های مختلفی از مستی و نوشیدن زیاد شراب نهی می‌کند: «و مست شراب نشوید که در آن فجور است.» (افسیسیان ۵ : ۱۸ ؛ اول قرنطینیان ۶ : ۱۰) و در جای دیگر اسقف‌ها و روحانیون مذهبی را از این کار نهی کرده است: «پس اسقف باید بی‌ملامت، صاحب یک زن، هشیار و خردمند، صاحب نظام، مهمان‌نواز و راغب به تعلیم باشد، نه میگسار یا زنده یا طماع سود قبیح.» (اول تیموتاؤس ۳ : ۱-۸).

در کتاب «دائرة المعارف کتاب مقدس» همانند عهد عتیق، بحث گسترده‌ای راجع به مسأله شراب و لغات متداول آن بیان می‌کند و پس از بیان مباحث و دلایلی، چنین نتیجه‌گیری می‌کند که

مسیح و شاگردانش در هنگام شام فصیح شراب تخمیر نشده؛ یعنی آب انگور نوشیده‌اند و همواره از خوردن مسکر منع می‌کرده‌اند؛ چرا که خوردن آن باعث فساد و بدی می‌شود. (علیایی و دیگران، ۱۳۸۱: ۶۳۵). می‌فرماید: «عیسی پسر خدا، تمام قوانین را به کمال رسانید. بنابراین، او قانون خدا را در مورد فصیح اطاعت کرده و از شراب تخمیر شده استفاده نکرد.» (علیایی و دیگران، ۱۳۸۱: ۶۳۵) و یا در جای دیگر می‌خوانیم: «خدا قوم خود را از خیره شدن و نگاه کردن به شرابی که تخمیر شده و شخص آن را برای نوشیدن آماده کرده‌است، منع می‌کند. مسیح نیز بر خلاف حکم اخلاقی که خدا امر نموده است عمل نمی‌کند، او آمده بود تا شریعت را به انجام رساند.» (علیایی و دیگران، ۱۳۸۱: ۶۳۶).

در لفظ عبرانی این کلمه اختلاف کرده‌اند که آیا الفاظی که در کتاب مقدس وارد گشته است همان مایع و مسکر معروف می‌باشد یا نه؟ شرابی که با گندم و روغن زیتون در کتاب مقدس وارد گشته نظیر یکی از عطایا و بخشش‌های طبیعی است که به انسان داده شده است و در هر خانه موجود بوده و در عیدها و مهمانی‌ها به کار می‌بردند (یوحنا ۲: ۳)، ولی یهود و سایر قبایل در استفاده آن‌ها گناه می‌ورزیدند. بنابراین، کتاب مقدس مثل عهد جدید ایشان را سرزنش و توبیخ می‌نماید. (امثال سلیمان ۲۰: ۱؛ ۲۳: ۲۹ - ۳۵ و مستر هاکس، ۱۳۷۷: ۵۲۰).

مورمون‌ها نیز که دستور غذایی خاص خود را دارند بر خلاف سایر مسیحیان که در مراسم عشاء ربانی از نان و شراب استفاده می‌کنند، به تدریج آب را جایگزین شراب کرده‌اند (توفیقی، ۱۳۸۱).

نتیجه گیری

ریشهٔ ادیان الهی و سر منشأ آن‌ها خالق واحدی است که به تمامی مصالح و مفاسد مخلوقات خویش آگاه است و باید قوانین ثابت و استواری بر ادیان حاکم باشد، گرچه دارای برخی تفاوت‌های ظاهری

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن.../ ۷۷

باشند، همچنین ادیان ساختار یکسان اما تکاملی در مورد احکام دارند. احکام ادیان ابراهیمی در خصوص آشامیدنی‌ها، با روح انسان ارتباطی مستقیم و به هم نزدیک دارند؛ از جمله این احکام، حکم تحریم خمر و شراب است. در حدیثی از امام صادق (ع) آمده: «ما بعث الله نبياً قط إلا بتحریم الخمر و أن یقر الله بالبداء؛ خداوند هیچ پیامبری را نفرستاد مگر برای حرام کردن شراب و شراب از ابتدا حرام بوده است.» (کلینی، ۱۴۰۷: ۱/ ۱۴۸). بررسی‌ها نشان داد:

۱- استعمال خمر و مسکر رجس و از عمل شیطان است و خداوند به صراحت در کتاب آسمانی از آن منع فرموده است؛ پس نمی‌تواند در شریعتی حلال و در شریعت دیگر حرام باشد. نمی‌توان باور داشت که خوردن شراب با توضیحاتی که داده شد، تنها برای دینی ممنوع شده باشد؛ چرا که عبادت نمودن، تنها شامل قشر خاصی نیست تا باور داشت، خداوند تنها همان قشر محدود را از خوردن شراب و مسکرات باز داشته باشد و چنان‌که در منابع ادیان نیز اشاره شد، پیامبران الهی مردم را از خوردن این ماده آلوده منع نموده‌اند. در مواردی هم که پیامبران الهی شراب می‌نوشیدند، منظور شراب تخمیر نشده و آب میوه بوده که متأسفانه به دلیل تحریف کتاب‌های آسمانی، حرام بودن آن را برداشته و نوشیدن آن را جایز دانسته‌اند.

۲- در اسلام مشروبات الکلی بنا بر چند دلیل حرام شده است: نص قرآن، احادیث نبوی و روایات، عقل، اجماع و علوم پزشکی. به اجماع فقهای شیعه و سنی شراب نجس و نوشیدن آن حرام است و کتاب‌های متعددی از سوی عقلای جهان و پزشکان درباره زیان‌های شراب به چاپ رسیده است.

۳- مهمترین تفاوتی که در بحث آشامیدنی‌ها در میان ادیان مطرح است، مصرف شراب می‌باشد که در آیین یهود مصرف مشروبات الکلی به حدی است که سکر آور نباشد؛ یعنی مقدار کمی مصرف مشروبات الکلی جایز است، گرچه برای اقشار خاصی از آنان ممنوع است که این خود جای بحث در مقوله دیگری را دارد. در قرآن مصرف شراب به مقدار کم یا زیاد و چه به طور مستقیم یا غیر مستقیم (مخلوط با مواد غذایی دیگر)، مطابق آیات صریح (سوره مائده/ ۹۱-۹۰؛ سوره بقره/ ۲۱۹) و روایات متعددی (کلینی،

۷۸/ دوفصلنامه مطالعات تطبیقی قرآن پژوهی

۱۴۰۷: ۲۴۲/۶؛ تیمیمی مغربی، ۱۳۸۵: ۳۴/۲؛ طوسی، ۱۳۹۰: ۹۵/۴؛ حر عاملی، ۱۴۰۹: ۲۴/۲۳۳؛
مجلسی، ۱۴۰۹: ۲۲/۶۹؛ مجلسی، ۱۴۱۰: ۱۶۰/۷۶) که از ائمه در این زمینه وجود دارد، به طور کلی
حرام می باشد.

۵- مسیحیت کنونی، از لحاظ احکام خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها، تفاوتی اساسی با دو آئین دیگر دارد و
بررسی این امر، برطرف کننده بسیاری از ابهامات و سوالات خواهد بود؛ چرا که با توجه به آیات ذکر
شده در کتاب مقدس به طور وضوح مشخص است که مسیح و شاگردانش در هنگام شام فصیح، شراب
تخمیر نشده؛ یعنی آب انگور نوشیده‌اند و همواره دیگران را از خوردن مسکر منع می‌کرده‌اند چرا که
خوردن آن باعث فساد و بدی می‌شود.

منابع

۱. اکبری، علی اصغر (۱۳۸۶): *اثرات مشروبات الکلی، جای و قهوه از دیدگاه دانش پزشکی و دانشمندان غرب*، تهران: پیمان غدیر، چاپ پنجم.
۲. احسائی، ابن ابی جمهور (۱۴۰۵): *العوالی الآلی*، بی جا: قم.
۳. توفیقی، حسین (۱۳۸۴): *آشنایی با ادیان بزرگ*، تهران: سمت، مؤسسه فرهنگی طه و مرکز جهانی علوم اسلامی.
۴. توفیقی، فاطمه (۱۳۸۱): «کلیسای مورمون»، هفت آسمان، سال چهارم، ش ۱۶، ۱۹۲-۱۷۷.
۵. تمیمی مغربی، ابو حنیفه نعمان بن محمد (۱۳۸۵): *دعائم الإسلام*، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، چاپ دوم.
۶. جصاص، احمد بن علی (۱۴۰۵): *احکام القرآن*، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۷. الجوهری الفارابی، أبو نصر اسماعیل بن حماد (۱۴۱۰): *الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیة*، بیروت: دار العلم للملایین، چاپ ۱.
۸. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹): *تفصیل وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة*، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام.
۹. حسینی روحانی قمی، سید صادق (۱۴۱۲): *فقه الصادق علیه السلام*، قم: دار الکتب.
۱۰. حسینی شاه عبدالعظیمی حسین بن احمد (۱۳۶۳): *تفسیر اثنا عشری*، تهران: انتشارات میقات.
۱۱. خوانساری، رضی (۱۳۸۹): «مآنده‌های آسمانی تحقیق کتاب مآنده سماویه شامل آداب و احکام گوشت حیوانات، خوراکی‌ها و نوشیدنی‌ها»، قم: بوستان کتاب، چاپ ۲.
۱۲. دلجانی، رحمت الله (۱۳۷۳): «نگاهی به احکام پیامبران پیرامون غذای پیروان در سه آیین یکتا پرستی: یهود، ترسایی و اسلام»، ره آورد، شماره ۳۶.
۱۳. ذکاوتی قراگزلو علیرضا (۱۳۸۳): *اسباب النزول*، ترجمه ذکاوتی، بی جا: نشر نی.
۱۴. الراغب الإصفهانی، أبی القاسم الحسین بن محمد (۱۴۱۲): *المفردات فی غریب القرآن*، سوریه: دار العلم الدار الشامیة.

۱۵. زمخشری، محمود (۱۴۰۷): *الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل*، بیروت: دار الکتب العربی.
۱۶. طباطبائی، سید محمد حسین (۱۴۱۷): *المیزان فی تفسیر القرآن*، قم: دفتر تبلیغات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۷. طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲): *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*، تهران: ناصر خسرو.
۱۸. طنطاوی، سید محمد (بی تا): *التفسیر الوسیط للقرآن الکریم*، بی جا، بی تا.
۱۹. طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن (۱۳۹۰): *الاستبصار فیما اختلف من الأخبار*، تهران: دار الکتب الإسلامیة.
۲۰. طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن (بی تا): *التبیان فی تفسیر القرآن*، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۲۱. طیب، سید عبد الحسین (۱۳۷۸): *اطیب البیان فی تفسیر القرآن*، تهران: اسلام.
۲۲. علیایی، آلیس و دیگران (۱۳۸۱): *دائرة المعارف کتاب مقدس*، بی جا: سرخدار.
- فاضل مقداد، جمال الدین مقداد بن عبدالله (۱۴۱۵): *کنز العرفان فی فقه القرآن*، بی جا: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی.
۲۳. فخر الدین رازی، ابو عبدالله محمد بن عمر (۱۴۲۰): *مفاتیح الغیب*، بیروت: دار الاحیاء التراث العربی.
۲۴. قرشی، سید علی اکبر (۱۳۷۷): *تفسیر احسن الحدیث*، تهران: بنیاد بعثت.
۲۵. قرشی، سید علی اکبر (۱۳۷۱): *قاموس قرآن*، تهران: دار الکتب الإسلامیة.
۲۶. کرمانی، یوسف مجتبی (۱۳۶۱): *برگزیده ای از کتاب مقدس تورات*، بی جا: اسحق کهن صدق، چاپ اول.
۲۷. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷): *الکافی*، تهران: دار الکتب الإسلامیة.
۲۸. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۴): *مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول*، تهران: دار الکتب الإسلامیة.
۲۹. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۱۰ ق): *بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار علیهم السلام*، بیروت: مؤسسة الطبع و النشر.
۳۰. محقق سیزواری، محمد باقر بن محمد مومن (۱۳۸۱): *کفاية الاحکام*، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

بررسی تطبیقی حرمت نوشیدن شراب در قرآن... / ۸۱

۳۱. محقق حلی، نجم الدین، جعفر بن حسن (۱۴۰۸): *شرائع الإسلام فی مسائل الحلال و الحرام*، قم: مؤسسه اسماعیلیان.
۳۲. مستر هاکس (۱۳۷۷): *قاموس کتاب مقدس*، بیروت: مطبعة آمریکایی.
۳۳. مصطفوی، حسن (۱۴۰۲): *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*، تهران: مرکز کتاب لترجمة و النشر.
۳۴. مغنیه، محمد جواد (۱۴۲۴): *تفسیر الکاشف*، تهران: دار الکتب الإسلامیة.
۳۵. مقدس اردبیلی، احمد بن محمد (بی تا): *زبده البیان فی أحكام القرآن*، تهران: مرتضوی.
۳۶. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴): *تفسیر نمونه*، تهران: دار الکتب الإسلامیة.
۳۷. النجفی الجواهری، الشیخ محمد حسن (۱۴۳۲): *جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام*، بیروت: دار احیاء التراث العربی، چاپ هفتم.
۳۸. ویلیام گلن، هنری مرتن (۱۳۸۰): *کتاب مقدس*، ترجمه فاضل خان همدانی، بی جا: اساطیر، چاپ اول.
۳۹. هینلز، جان راسل (۱۳۸۰): *فرهنگ ادیان جهان*، سر ویراستار: ع پاشایی، قم: مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب.